

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de 'Leeswijzer profielen Natura 2000 versie 2026', waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

A229 IJsvogel (*Alcedo atthis*)

A. Algemeen

1. Kenschets

1.1 Beschrijving

De ijsvogel (lengte 17-19,5 cm) is onmiskenbaar door zijn blauwgroene bovenzijde, kobaltblauwe staart en oranje-bruine onderdelen. De soort heeft een grote kop met stevige, lange puntsnavel. IJsvogels verraden zich vaak door hun karakteristieke scherpe 'tie-tie'-geroep als ze laag over het water scheren. De ijsvogels die in Nederland voorkomen behoren tot de ondersoort *Alcedo atthis ispida*. Nederlandse IJsvogels blijven jaarrond in het broedgebied of zwerven over korte afstanden. Jonge vogels verlaten vanaf juni de broedlocaties om uit te zwerven en zoeken elders wateren om te foerageren.

Bron: Saxifraga – Theo Verstrael

Ringterugmeldingen van in Nederland geringde ijsvogels stammen, voor zover niet uit eigen land, uit aangrenzende landen en Frankrijk. Vanaf de nazomer wordt de populatie aangevuld door buitenlandse vogels, wat dan leidt tot een flinke toename in de winterpopulatie. Buiten de broedtijd komen ook ijsvogels afkomstig uit broedgebieden in Duitsland en België in ons land voor evenals onbekende aantallen uit Zuid-Zweden, Zuid-Noorwegen, Polen en Engeland.

1.2 Relatief belang binnen Europa

De ijsvogel komt in (vrijwel) alle landen van Europa als broedvogel voor, noordelijk tot en met Zuid-Zweden en Zuid-Finland. De Europese broedpopulatie (exclusief Rusland) van de ijsvogel wordt geschat op 80.000-200.000 paren. De broedpopulatie in de Europese Unie omvat naar schatting 55.000-150.000 paren. Het aandeel van de Nederlandse broedpopulatie binnen zowel Europa (exclusief Rusland) als de Europese Unie is minder dan 1%.

1.3 Aandeel van populatie in Vogelrichtlijngebieden

De broedpopulatie van de ijsvogel omvatte naar schatting gemiddeld 900 paren in de periode 2016-2021, waarvan zich ca. 16% in Vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort bevond. Zie paragraaf 4 voor meer informatie over het huidige voorkomen. Zie [de soortpagina op natura2000.nl](https://soortpagina.op.natura2000.nl) voor een overzicht van de gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort.

B. Bescherming

2. Status

Ijsvogel *Alcedo atthis* (A229). Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn (inwerkingtreding 1981). Voor Vogelrichtlijngebieden in Nederland relevant als broedvogel.

3. Ecologie

3.1 Algemene beschrijving leefgebied

De ijsvogel is gebonden aan zoet en helder water. De broedbiotoop bestaat uit beschutte visrijke, ondiepe, heldere en doorgaans langzaam stromende of stilstaande wateren van minimaal 2 meter breed. Geschikt foerageerhabitat wordt gevormd door zwak stromend tot stilstaand, helder, zuurstofrijk en visrijk water, met in de broedtijd steile, deels begroeide oevers. Buiten het broedseizoen is de habitatkeus ruimer en worden ook stedelijke milieus bezocht, zowel vijverpartijen als kleine tuinvijvers. De soort heeft een sterke voorkeur voor zoet water. Voedsel zoekt de ijsvogel vanaf een zitplaats zoals overhangende takken, waarvan de vogel direct in helder water kan duiken. De zichtdiepte van dieper water moet minstens 1 meter zijn, de minimale waterdiepte is 10 centimeter. Het foerageergebied kan zich uitstrekken tot op enkele kilometers van het nest.

3.2 Broedecologie

Het nest is een gegraven hol in steile, vaak afkalvende oevers, wanden van afgravingen of aardkluiten van omgewaaide bomen. Doorgaans is de nestgang 50-100 cm diep, maar in wortelkluiten vaak maar 30 cm, wat een groter predatierisico met zich meebrengt. De ijsvogel vertoont voorkeur voor een kale steilwand van minimaal 2 meter, de grondsoort is bij voorkeur leemhoudend zand. Het nest ligt doorgaans direct aan of binnen 200 meter van water. Nesten aan de waterkant liggen bij voorkeur 1-1,5 meter boven de waterspiegel. Een uitstekende tak in de omgeving van het nest wordt gebruikt als rustplek en uitkijkpost of om pas gevangen visjes dood te slaan. Lokaal zijn kunstmatig nestlocaties gemaakt voor ijsvogels (afgraven van steilwanden), wat een succesvolle aanpak blijkt. De eileg vindt plaats van eind maart tot diep in de zomer. Twee broedsels per jaar zijn normaal, een derde of zelfs vierde broedsel is mogelijk. Per legsel worden meestal 6-7 eieren gelegd.

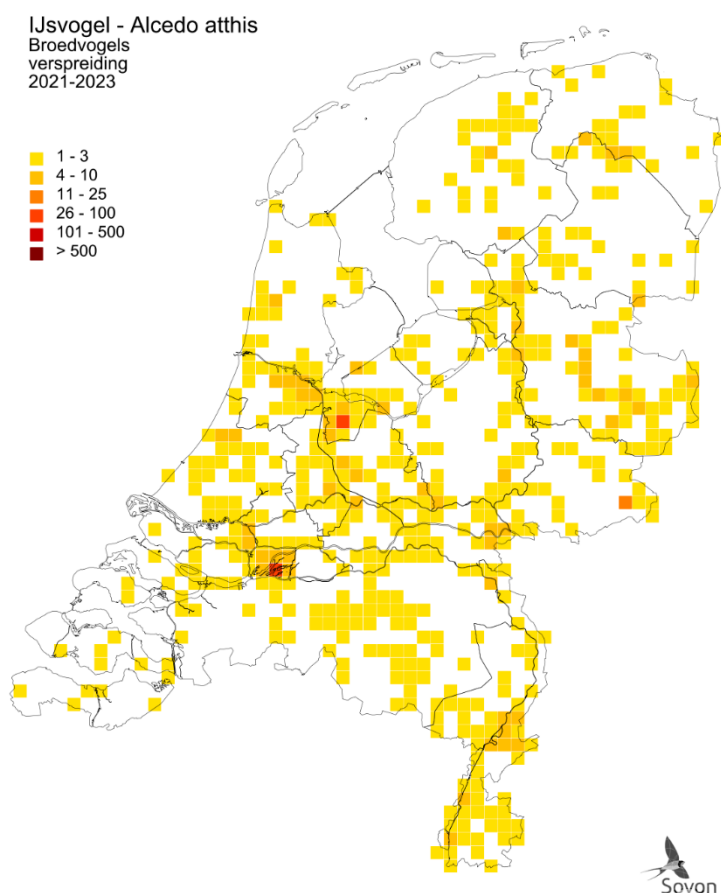
3.3 Voedsel

Het voedsel van ijsvogels bestaat voornamelijk uit visjes en waterinsecten zoals libellenlarven, waarbij vis de voorkeur heeft. Ze jagen vanaf laaghangende takken boven het water en bidden ook regelmatig, waarbij ze in het water duiken om hun prooi te bemachtigen.

C. Voorkomen, Staat van Instandhouding, drukfactoren en maatregelen

4. Huidig voorkomen

De Nederlandse broedpopulatie van de ijsvogel omvatte naar schatting 480-1.200 paren in de periode 2018-2023. De ijsvogel is als broedvogel in grote delen van Nederland te vinden, al is op de Waddeneilanden nog geen zeker broedgeval aangetoond. De meeste ijsvogels in Nederland broeden in natuurgebieden, waar zich zoet water met geschikte oevers bevindt om een nesthol in te maken. Belangrijke gebieden voor de ijsvogel zijn te vinden nabij rivieren, beken en meren. Gebieden waar zich relatief veel broedparen ophouden, liggen in Noordwest-Overijssel (Wieden-Weerribben), langs de Randmeren, Vechtplassen en Grote Rivieren, in de Biesbosch en langs de beken en beekloopjes in Zuid- en Oost-Nederland (Kwak 2018). Voor meer verspreidingsinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

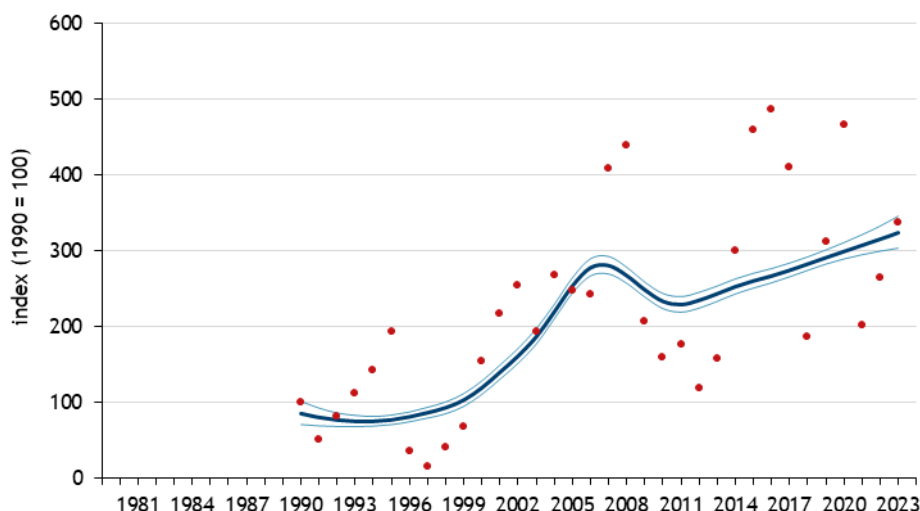
Verspreiding van de ijsvogel als broedvogel in de periode 2021-2023. Per atlasblok van 5x5 km is het aantal broedparen weergegeven.

5. Beoordeling landelijke Staat van Instandhouding

5.1 Trends en ontwikkelingen

De landelijke trend van de ijsvogel als broedvogel laat zowel op de lange termijn (1990-2023) als de korte termijn (2012-2023) een matige toename zien.

De aantallen en grootte van het verspreidingsgebied zijn sinds begin jaren tachtig steeds meer toegenomen. Deze ontwikkeling kan grotendeels verklaard worden doordat streng winterweer zeldzamer is geworden; in vorstrijke winters vallen veel slachtoffers onder ijsvogels (omdat hun voedsel onbereikbaar wordt) die zich in onze streken vooral als stand- en zwervogel gedraagt. De populatie kan evenwel snel weer herstellen van strenge winters doordat ze meerdere broedsels per jaar succesvol kunnen groot brengen. Daarnaast kwam er in diverse regio's meer broedgebied beschikbaar door soortgerichte beschermingsmaatregelen, zoals het aanleggen van broedwanden en het beschermen van wortelkluiken van omgevallen bomen. In bijvoorbeeld Het Gooi & Vechtstreek wordt al jaren stelselmatig ingezet op het creëren van nestgelegenheid (Harder 1995, Harder 2012). Ook kregen gekanaliseerde beeklopen weer een natuurlijker karakter en is de waterkwaliteit in de afgelopen decennia verbeterd. Dit heeft geresulteerd in een toename van de nestgelegenheid en de hoeveelheid vis (Kwak 2018). De verspreiding van de ijsvogel laat ook een subtiele noordwaartse verschuiving zien, wat waarschijnlijk samenhangt met mildere winters als gevolg van klimaatverandering (Keller *et al.* 2020). Voor meer trendinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

Aantalsontwikkeling van de ijsvogel als broedvogel. Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijnen).

5.2 Beoordelingsaspecten Staat van Instandhouding 2022¹

i. Verspreidingsgebied: gunstig

De grootte van het verspreidingsgebied van de ijsvogel als broedvogel is toegenomen sinds de atlasperiode in 1973-1977 (Kwak 2018), waardoor het aspect verspreidingsgebied als 'gunstig' is beoordeeld.

ii. Populatie: gunstig

De populatieaantallen zijn op de lange termijn (1990-2020) toegenomen en bevonden zich in de periode 2015-2020 ook ruim boven het gunstige niveau voor de populatie, waardoor het aspect populatie als 'gunstig' is beoordeeld.

iii. Leefgebied: gunstig

Het actuele leefgebied is van voldoende omvang om de populatie op een gunstig niveau in stand te houden en er zijn geen indicaties dat de kwaliteit van het leefgebied onder druk staat.

¹ Voor een uitgebreide toelichting van de beoordeling van de Staat van Instandhouding in 2022 wordt verwezen naar de bouwsteen (Sovon 2024) en Vogel *et al.* (2021).

iv. Toekomstperspectief: gunstig

De op korte termijn (2009-2020) sterk toenemende trend in combinatie met de afwezigheid van belangrijke knelpunten en de voorspelling dat winters (als gevolg van klimaatverandering) steeds milder verlopen, leiden ertoe dat het toekomstperspectief als 'gunstig' is beoordeeld.

5.3 Landelijke Staat van Instandhouding

De Staat van Instandhouding (SvI) van de ijsvogel als broedvogel is in 2022 als gunstig beoordeeld (Sovon 2024). De eerdere SvI beoordelingen zijn in dit document opgenomen zodat zichtbaar is hoe deze over de jaren heen veranderd is².

Aspect	1981	2004	2015	2022
Verspreidingsgebied	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Populatie	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Leefgebied	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig
Beoordeling SvI	matig ongunstig	gunstig	gunstig	gunstig

5.4 Landelijke instandhoudingsdoelstelling

Behoud van de omvang en van de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor het behoud van een populatie van ten minste 450 broedparen (ministerie van LVVN 2026).

6. Drukfactoren

- *Vermetting*: een zeer gering deel van het leefgebied van de ijsvogel als broedvogel is gevoelig voor stikstofdepositie. Zo kan inspoeling van meststoffen vanuit landbouwgebieden leiden tot algengroei en daarmee een zuurstofarm milieu. Een slechte waterkwaliteit met verontreiniging, een laag zuurstofgehalte en hoge voedselrijkdom is negatief voor de visstand, macrofauna en doorzicht van het water.
- *Dynamiek oppervlaktewater*: grote fluctuaties in waterpeil in de broedtijd kunnen leiden tot overstroming van het nest. Omgekeerd is waterdynamiek buiten de broedtijd in natuurlijke situaties (beken, rivieren) een voorwaarde voor het ontstaan van de voor het nest benodigde steilwanden (door oeverafslag).
- *Verstoring door aanwezigheid*: recreatie is een aandachtspunt. IJsvogels die broeden of foerageren langs beken en kleine rivieren hebben veel last van kano's en van recreatie op de oever. Plekken met een hoge intensiteit aan watersporters (zoals kano's) zijn ongeschikt voor de soort (Krijgsveld *et al.* 2022).
- *Verlies leefgebied*: kanalisatie doet nest- en foerageergelegenheid verdwijnen. Sluisjes in wateren kunnen vismigratie belemmeren en daarmee de voedselbeschikbaarheid voor de ijsvogel.

Invloeden van buiten Nederland

Voor zover bekend zijn er op dit moment geen belangrijke omstandigheden in het buitenland van invloed op de broedpopulatie van de ijsvogel in Nederland.

²Nieuwere beoordelingen van de Staat van Instandhouding zijn niet altijd één op één te vergelijken met eerdere beoordelingen door verschillen in de systematiek (ministerie van LNV 2006, Foppen *et al.* 2016, Vogel *et al.* 2021).

7. Maatregelen voor beheer, herstel en uitbreiding

Hieronder worden aanbevolen maatregelen genoemd ten behoeve van de soort.

- In de periode 1995-2021 is door Landschap Noord-Holland en vooral door de IJsvogelwerkgoep Gooi en Vechtstreek veel ervaring opgedaan met het maken van broedwanden voor ijsvogels. Hierbij bleek dat, naarmate er meer wanden gemaakt worden, zich meer broedparen vestigen in een gebied. Ook bleek dat ijsvogels na strenge winters een grote voorkeur hebben voor door de mens gemaakte ijsvogelwanden. Naast speciale broedwanden, kunnen ook de wortelkluiten van omgevallen of omgetrokken bomen geschikt nesthabitat vormen (Harder 2012). Dus het helpt de soort om waar mogelijk omgevallen bomen met kluit langs of in de buurt van water te laten liggen.
- IJsvogels kunnen broeden op locaties met veel recreatie, mits een rustige plek voor het nest voorhanden is, en ook voor foeragerende vogels. Dit kan worden gerealiseerd door te zorgen voor afgesloten delen van beken en oevers van rivieren (Krijgsveld *et al* 2022).
- IJsvogels profiteren van beekherstel, waar op veel plaatsen binnen Nederland aan wordt gewerkt door o.a. Waterschappen. De ijsvogel profiteert hierbij van toegenomen waterkwaliteit, uitgesleten oevers die nestgelegenheid bieden, toename van kleine vis en van de toegenomen stroomsnelheid die ervoor kan zorgen dat het water niet dichtvriest in strenge winters. Om belemmering van vismigratie door sluisjes in wateren tegen te gaan, kunnen deze vervangen worden door vistrappen.

Onderscheid in maatregelen gericht op regulier beheer (instandhouding), preventie of herstel (aanvullende maatregelen om verslechtering te voorkomen of terug te draaien) en/of uitbreiding van leefgebied. Zie de tekst hierboven voor de volledige beschrijving van de maatregelen.

Maatregel	Regulier beheer	Preventie of herstel	Uitbreiding
Creëren broedgelegenheid			x
Beekherstel		x	x
Waarborgen rust bij broedlocaties		x	

8. Bronnen

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Foppen R., van Roomen M., van den Bremer L. & Noordhuis R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Harder J. 1995. IJsvogel project gestart in het Gooi, Vechtstreek en Kennemerland. De Korhaan 29: 103-104.
- Harder J. 2012. IJsvogelhandleiding: aanleg, controle en onderhoud van ijsvogelwanden. Rapportnummer: 12-025. Landschap Noord-Holland, Heiloo.
- Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G. & Foppen R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- van Kleunen A., van Roomen M., Janssen J.A.M., Kuiters A.T., van Winden E., Boele A., Schmidt A.M. & van Vreeswijk T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Krijgsveld K.L., Klaassen B. & van der Winden J. 2022. Verstoring van vogels door recreatie. Literatuurstudie van verstoring gevoeligheid en overzicht van maatregelen. Deel 1 hoofdrapport & deel 2 soortbesprekingen. Uitgave Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Kwak R. 2018. IJsvogel *Alcedo atthis*. Pp. 356-357 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- van Manen W. 2012. Hoe reageren IJsvogel en Winterkoning op winterweer? Een analyse op basis van het PTT. Sovon-Nieuws 25(1): 6-7.
- Ministerie van LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ministerie van LNVN. 2026. Natura 2000 Doelendocument 2026; vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Den Haag.
- Sierdsema H., van Diermen J., Aarts B., van den Bremer L. & van Kleunen A. 2008. Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland. SOVON-onderzoeksrapport 2008/14. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Vogel R., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R., Zoetebier D., van Winden E., Sierdsema H., Foppen R. & van den Bremer L. 2024. Geactualiseerd landelijk overzicht van vogelsoorten met concentraties van (inter)nationaal belang. Sovon-rapport 2024/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

- Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2024. Bouwsteen IJsvogel broedvogel.
<https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/22039>. Geraadpleegd op 10/04/2025.